

Pääkirjoitus

Verkko keskellä kylää

Keskelle kylää rakennetut kirkot, moskeijat ja synagogat ovat vuosisatojen ajan olleet Euroopassa yhteisön yhteen kokoontumisen, identiteetin määrittelyn ja tiedonvälityksen paikkoja. Suomessakin julkinen tila muodostui saarnatuolin ja kirkonmäen ympärille 1800-luvun loppupuolelle saakka (Laine 2001).

Tänä päivänä elämme maailmassa, jossa lukemattomilla uskonnollisilla yhteisöillä ja ryhmillä kansallisista ja etnisistä rajoista riippumatta on mahdollisuus, ainakin teoriassa, osallistua verkossa julkiseen tilaan ja siellä käytävään määrittelykamppailuun uskonnosta ja sen paikasta julkisuudessa. Hierarkiat, eli kysymykset siitä, kenellä on oikeus määritellä uskontoon ja uskonnolliseen identiteettiin liittyen keitä ”me” tai ”he” ovat, ovat liikkeessä. Vuoden 2012 kohu anti-islamilaisestä *Innocence of Muslims* -elokuvasta on yksi esimerkki siitä, miten uskontoon viittaavat kulttuuriset esitykset liikkuvat ja kiertävät globaalisti julkisuudesta toiseen synnyttäen seurauksiltaan vaikeasti hallittavia yhteiskunnallisia, poliittisia ja kulttuurisia liikehdintöjä. Läheltä katsottuna, suomalaisessa yhteiskunnassa kirkko ei ole enää se julkisuuden paikka, joka tuo yhteen koko yhteisön ja määrittelee keitä ”me” olemme ja keitä ovat muut. Yhteiskunnan muroksen myötä ”kirkonmäki” on siirtynyt yhä enenevässä määrin mediajulkisuuteen, jonka logiikkaan myös uskonnollisten yhteisöjen ja kirkkojen jäsenten ja virallisten edustajien on sopeuduttava, mikäli he haluavat osallistua keskusteluun siitä, keistä puhutaan, kun puhutaan uskontoon liittyen ”meistä” ja kuka ”meidät” saa määritellä.

Tutkimus, myös uskonnon ja median tieteellinen tarkastelu, tapahtuu aina tietystä ajassa, yhteiskunnassa ja maailmassa. Nämä kontekstit myös määrittelevät tutkimuksen reunaehdot. Mitä, miten ja miksi tutkitaan? Uskonnon ja median tutkimuksessa maailmojen kohtaamiseen on usein liittynyt myös kitkaa, jota voisi sosiologian klassikkoa Émile Durkheimiä (1912/1980) mukaillen kuvata pyhän ja maallisen väliseksi dikotomiaksi. Perusdilemmana voidaan pitää karkeaa jakoa, jossa uskonnon on ajateltu kuuluvan pyhän ja median taas maallisen piiriin (vrt. Schoffield Clark & Hoover 1997). Modernissa yhteiskunnassa tämän pyhän alueen on katsottu siirtyneen yksityisen piiriin, kun taas mediaa luonnehtii julkisuus, joka on luonteeltaan sekulaaria eli maallista (vrt. Taylor 2007). Ajattelutavalla on ollut vankka kannatuksensa niin sosiologien kuin mediatutkijoidenkin parissa. Sitä on kutsuttu maallistumisparadigmaksi ja yhtenä ajattelutavan keskeisenä teoreettikkona pidetään saksalaista sosiologia ja filosofia Jürgen Habermasia (1962/1989). Ajattelumallissa, jossa uskonnon merkityksen ajatellaan jatkuvasti vähenevän (uskonnollisten instituutioiden kriisi) ja toisaalta siirtyvän yksityisen piiriin yhteiskunnan kehittyessä, uskonnon ja median tutkimus näyttäytyy marginaalisena ja vähemmän tärkeänä. Maallistumisparadigman vaikutus on ollut näkyvintä erityisesti Euroopassa harjoitetussa mediatutkimuksessa (vrt. Meyer & Moors 2006).

Viime vuosikymmenten globaalien tapahtumien ja mediateknologian kehityksen myötä yhä useampi uskonnon ja median tutkija on kuitenkin päättänyt ajattelemaan, että toisen maailmansodan jälkimainingeissa kirjoitetut kulttuuri- ja yhteiskunta-analyysit kehittyneiden yhteiskuntien maallistumisesta osuivat ainakin osittain harhaan (ks. esim. Casanova 1994). Globaalissa mittakaavassa ajatellen uskonnon merkitys ei ole vähentynyt siten kuin oletettiin eikä uskonto ole yksiselitteisesti siirtynyt julkisesta tilasta yksityiseen eli privaattiin perheen piiriin kuten monet tuolloin ennustivat. Maallistunut elämänmuoto ei ole myöskään globaalisti saavuttanut sellaista itsestään selvää asemaa kuin sille aikanaan ennustettiin. Viimeksi kuluneen noin kymmenen vuoden ajan on yleensä uskonnon tutkimuksessa ja näin ollen myös median ja uskonnon tutkimuksen piirissä esiintynyt yhä vahvempia äänenpainoja, jotka korostavat sekularisaatioteorian yksipuolisuutta. Käsite post-sekulaari kuvaa tätä maallistumisparadigmaa uudelleen arvioivaa ajattelutapaa (ks. esim. Berger 1999, Casanova 1994, 2012, Habermas 2010).

Stewart Hoover (2013, tulossa) paikantaa yhden keskeisen käänteen uskonnon ja median tutkimuksessa 2000-luvun alkuun. Syyskuun 11. päivän tapahtumat vuonna 2001 nostivat islamin globaalin mediajulkisuuden keskiöön ja tutkijoiden huomion kohteeksi. Viime vuosina islamin ja median tutkijoita ovat kiinnostaneet myös huivi-kiistat ja Muhammed-pilakuvakonflikti (ks. esim. Eide, Kunelius & Phillips 2008). Muita globaaleja uskontoa ja media käsitteleviä ja sivuavia tutkimusaiheita ovat olleet muun muassa erilaisiin uskonnollisiin yhteisöihin liitetyt seksuaaliskandaalit (ks. esim. Lynch 2012). Uskonnon merkitys politiikassa on yksi Yhdysvaltoja käsittelevän uutisoinnin ja journalismin tutkimuksen globaaleista kestoaiheista (ks. esim. Hoover 2006).

Tätä teemanumeroa toimittaessamme olemme keskustelleet paljon siitä, kuinka mediaa ja uskontoa tulisi tutkia: miten valittu näkökulma vaikuttaa lopputulokseen. Sekularisaatioparadigman vallitessa näytti siltä, että uskonto häviää julkisesta keskustelusta omaan kirkolliseen julkisuustilaansa. Olemme aprikoineet, missä määrin uskonnon näkymättömyyteen vaikutti itse paradigma: eikö uskonto ollut julkisessa tilassa, vai olivatko sen ilmenemismuodot ja paikat niin itsestään selviä, ettei niitä tunnistettu? Kun ”meidät kaikki” kastettiin syntymässä samaan uskoon, luterilaisen kirkon ja kristillisten perinteiden näkyminen mediassa ei näyttänyt uskonnolta lainkaan?

Post-sekulaari -keskustelun ytimessä on ajatus siitä, että uskonnon näkyvyys mediassa ja sitä kautta merkitys julkisessa tilassa on kasvanut (ks. esim. Moberg ym. 2012). Tutkimusta tehdessämme olemme kuitenkin joutuneet puntaroimaan sitä, millä tavalla uskonnon näkyvyys mediassa on muuttunut ja onko uskonnon näkyvyyden lisääntyminen sama kuin sen merkityksen kasvaminen. Ehkä onkin kyse siitä, että yhteiskunnan moniäänistyminen, monimutkaistuminen ja moniarvoistuminen ovat tehneet uskonnot uudella tavalla näkyviksi? Ehkä olennaisinta ei olekaan uskonnon esiintymistiheys mediateksteissä, vaan ne tavat, joilla uskonnosta kirjoitetaan tai joilla uskontoa kuvataan mediaesityksissä? Post-sekulaarin ajatus tehnee sekoin mahdolliseksi uskonnon havaitsemisen yhteyksissä, jotka olivat sekularisaatioteorialle vieraita. Yhtä kaikki uskonto onkin nyt kamppailujen alue, se on siirtynyt tyvenestä myrskyn silmään.

Sivistyssanakirjan' mukaan sanonta "panna kirkko keskelle kylää" on kuvaannollinen ilmaus, joka tarkoittaa tasapuolisesti toimimista, kompromissiratkaisua. Ehkäpä tässä sanonnassa tiivistyy syy siihen, miksi moniarvoisuudesta ja moniäänistymisestä huolimatta juuri uskontoon ja kirkkoon liittyvät kysymykset herättävät tänäkin päivänä kiihkeitä tunteita ja suorastaan raivokasta keskustelua verkossa: uskonto on edelleen merkittävä "kuulumisen" paikka. Verkko tarjoaa yhä laajenevat mahdollisuudet osallistua keskusteluun siitä, millaisia uskonnollisten yhteisöjen tulisi olla, jotta niihin voisi kuulua. Tai millainen oikeus on olla kuulumatta mihinkään uskonnolliseen yhteisöön. Näin ajateltuna virtuaaliset yhteisöt rakentavat nyt keskelleen uudenlaisia uskomisen ja yhteen tulemisen tapoja.

Tämä Media & Viestintä -lehden erikoisnumero on syntynyt Tampereen yliopiston Journalismin, median ja viestinnän tutkimuskeskuksen (COMET) ja Helsingin yliopiston viestinnän tutkimuskeskuksen (CRC) yhteishankkeessa *Suomalainen uskonto-journalismi ja globalisaation haaste*. Kaksivuotisen hankkeen rahoitti Helsingin Sanomien säätiö. Jo hankkeen alkuvaiheessa kävi ilmeiseksi, että olemme sellaisen ilmiön äärellä, jonka ymmärtämiseksi tarvitaan monitieteistä otetta. Siksi tämän teemanumeron kirjoittajat ovat mediatutkijoiden lisäksi uskontososiologeja, uskontotieteilijöitä ja teologeja.

Erikoisnumero sisältää viisi artikkelia ja kaksi katsausta. Olemme koonneet yhteen suomalaista uskonnon ja median tutkimusta yrityksenä hahmottaa teemaa monipuolisesti erilaisista näkökulmista ja erilaisin metodein.

Numeron avausartikkelimme esittelee mainitun tutkimushankkeen keskeiset tulokset. Artikkelit keskittyvät erityisesti kristinuskon ja islamin kuvaamisen tapojen eroihin Helsingin Sanomissa, Kalevassa, Ilkassa ja Karjalaisessa.

Mediatutkija Liina Puustisen, teologi Matti Rautaniemen ja joogaohjaaja Lauha Halosen artikkelissa tarkastellaan joogaa mediaesityksissä, jotka tuottavat joogan osana kaupallista, modernia, sitoutumatonta henkisyyttä.

Uskontotieteilijä Terhi Utriainen tarkastelee taiteilija Marita Liulian *Choosing my religion* -näyttelyn ja "enkeleiden lähettilääksi" kutsutun Lorna Byrnen Suomen vierailun käsittelyä suomalaisissa aikakauslehdissä.

Pohjoismaisen näkökulman uskonnon esittämiseen sanomalehdissä tuo Kirkon tutkimuskeskuksen tutkijan Kati Niemelän artikkeli, joka raportoi yhteispohjoismaisen NOREL-tutkimushankkeen tuloksia.

Kokoelman artikkeliosuuden päättää kirkkohistorioitsija Ilkka Huhdan artikkeli julkisuuden ja kirkon välisestä suhteesta. Huhdan artikkeli pureutuu erityisesti kuuksikymmentäluvun myrskyisiin vuosiin, joista löytyy jatkumolta vielä nykypäivänkin uskontokeskusteluihin.

Katsausosiossa lontoolaistunut uskontososioologi Titus Hjelm analysoi autoetnografian keinoin asiantuntijuutta ja asiantuntijoiden käyttöä suomalaisessa saatananpalvontauutisoinnissa.

Uskontotieteilijä Sofia Sjö luo puolestaan katsauksen uskontoa käsitteleviin suomalaisiin elokuviin.

Suomalainen uskontojournalismi ja globalisaation haaste on ensimmäinen laajempi mediaa ja uskontoa suomalaisessa sanomalehtijournalismissa tarkasteleva tutkimus. Tutkimusryhmänä haluamme kiittää niitä lukuisia yhteistyötahoja, joita ilman hanketta ei olisi. Erityinen kiitos tämän numeron kirjoittajille, sekä tutkijakollegoillemme Teemu Tairalle, Marcus Mobergille ja Peter Nynäsille. Työtämme ovat edesauttaneet lukuisat keskustelut uskonto ja media -alan tutkijoiden kanssa erilaisissa kansainvälisissä verkostoissa kuten Nordic Network on Media and Religion, ECREA:n Media and Religion temporary working group (TGW) sekä International Society for Media, Religion and Culture. Tutkimusta ei ole ilman rahoitusta, josta kiitos Helsingin Sanomien Säätiölle. Helsingin Sanomien vastaavaa päätoimittajaa Mikael Pentikäistä kiitämme kimmokkeen antamisesta hankkeelle. Toivomme, että tämä teemanumero innoittaa tutkijoita tarttumaan uskonnon ja median tematiikkaan suomalaisessa yhteiskunnassa myös jatkossa teoreettisia ja empiirisiä näkökulmia syventäen, laajentaen, mutta myös kyseenalaistaen.

Viitteet

1 <http://www.suomisanakirja.fi/kirkko>

Kirjallisuus

- Berger, Peter (1999) *The Desecularization of the World*. Washington, DC: Ethics and Public Policy Center.
- Casanova, José (1994). *Public Religions in the Modern World*. Chicago: University of Chicago Press.
- Casanova, José (2012) Are we still secular? Explorations on the secular and the post-secular. Teoksessa Peter Nynäs, Mika Lassander, Terhi Utriainen (toim.) *Post-Secular Society*. Lontoo: Transaction.
- Durkheim, Emile (1980). *Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä*. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Tammi. (ransk. alkuteos 1912).
- Eide, Elisabeth, Risto Kunelius & Angela Phillips (toim.) (2008). *Transnational Media Events. The Mohammed Cartoons and the Imagined Clash of Civilizations*. Göteborg: Nordicom.
- Habermas, Jürgen (1962/1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere. An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*. Käänt. Thomas Burger ja Frederick Lawrence. Cambridge: Polity Press. (saks. alkuteos 1962).
- Habermas, Jürgen (2010) An Awareness of What is Missing. Teoksessa Jürgen Habermas ym. *An Awareness of What is Missing. Faith and Reason in a Post-Secular Age*. Cambridge: Polity Press.
- Laine, Esko (2001). Piika pakeni, huivi hukassa. Joukkotiedotuksen luonteesta ja arvoista Suomessa 1600- ja 1700-luvuilla. *Journalismikritiikin vuosikirja 2001*.
- Hoover, Stewart (2006). *Religion in the Media Age*. London: Routledge.
- Hoover, Stewart (2013, tulossa). Media, Culture and the Imagination of Religion. Teoksessa Clifford Christians ja Kaarle Nordengstren (toim): *Communication Theories in a Multicultural World*. New York: Peter Lang.
- Meyer, Birgit & Dick Houtman (2012). *Things. Religion and the Question of Materiality*. New York: Fordham.
- Moberg, Marcus, Kenneth Granholm, Peter Nynäs (2012) Trajectories of Post-Secular Complexity: An Introduction. Teoksessa Peter Nynäs, Mika Lassander, Terhi Utriainen (toim.) *Post-Secular Society*. Lontoo: Transaction.
- Scofield Clark, Lynn & Stewart Hoover (1997). At the Intersection of Media, Culture and Religion. A Bibliographic Essay. Teoksessa Stewart Hoover & Knut Lundby (toim.) *Rethinking Media, Religion, and Culture*. Thousand Oaks: Sage.
- Taylor, Charles (2007). *A Secular Age*. Cambridge, MA: Harvard University Press.